

Fra Bjerring-Hansen, Mogens et al. (red.):
Falkenstjerne. Dansk Litteratur. Bdn.1. Gad. 1998 (2002)

Af: Indledning til Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur

Idet jeg begynder denne Række af Foredrag, føler jeg en Trang til at anmode om Deres Overbærenhed. Det er første Gang jeg taler fra dette Sted, og jeg medbringer alle Uerfarenhedens Mangler. Mine Evner og mine Kundskaber ere lige ufuldkomne. Meget af hvad der herved kan støde Dem vil, tænker jeg, blive rettet ved Tid og Øvelse. Med Hensyn derimod til mine Grundanskuelser, mine ledende Principer og Ideer forlanger jeg ingen Overbærenhed som helst. Hvad der i denne Henseende maatte støde Dem, vil ikke blive forandret. Jeg anseer det for en Pligt og for en Ære at hylde de Principer, til hvilke jeg bekvjender mig. Troen paa den frie Forsknings Ret og paa den frie Tankes endelige Seir. Efter disse faa Ord, sagte eengang for alle, udbeder jeg mig Deres Opmærksomhed for hvad jeg har at sige.

Den centrale Gjenstand for disse Foredrag er den Reaction, som det 19de Aarhundrede i sine første Aartier førte mod det 18des Litteratur

og denne Reactions Overvindelse. Denne historiske Begivenhed er efter sit Væsen europæisk og kan kun forstaaes ved en sammenlignende Litteraturbetragtning. (...)

De vide Alle, hvilken uhyre revolutionær Bevægelse, der i Slutningen af det 18de Aarhundrede brød ud over Verden, og hvilke Følger den andensteds medførte i Politik og Litteratur. Nu vel! denne Bevægelse er jo i alt Væsentligt slet ikke naaet til os. For at tage et Exempel: eet af Revolutionslitteraturens Slagord var den frie Tanke. Men denne frie Tanke, der andensteds optraadte i saa dristige Former og hidførte saa gigantiske Resultater, kommer til os kun i den ynkeligt afblegede Form af theologisk Rationalisme. Hegel har sagt de smukke Ord: „Saalænge Solen stod paa Firmamentet, og saalænge Planeterne dreiede sig om Solen, var det ikke blevet seet, at Mennesket havde stillet sig paa den rene Tanke, man kunde sige stillet sig paa Hovedet og havde søgt at omforme og opbygge hele Virkeligheden efter sit Hoved. Alle tidligere Revolutioner havde havt locale Formaal, først denne vilde omskabe Menneskeheden.“ Man kan ikke nægte, at vi Danske iagttag Decorum, vi stillede os ikke paa Hovedet. Men da nu denne mægtige Action, fremkaldt af den menneskelige Tankes Seirsbevidsthed, den rene Tankes Fanatisme, som enhver stor Strøm, der gaaer over sine Bredder, havde fremkaldt Modforholdsregler og Reaction, da kom vi med i Reactionen. I alle vore litterære Bevægelser i dette Aarhundredes Begyndelse, i Oehlschlägers Poesier, i Grundtvigs Prædikener, i Mynsters Taler og Ingemanns Digte er der et stærkt Element af Reaction mod det 18de Aarhundrede. At en saadan Reaction kom, var berettiget og naturligt. Men hvad jeg vilde forsøge at vise Dem som uberettiget og unaturligt, det er, at denne Reaction endnu vedvarer hos os saalænge efter at den andensteds forlængst er ophørt og overvunden.

Lad os forstaae hinanden. Reaction som saadan er langt fra eet med Tilbageskridt. Langt fra! Tvertimod! en sand, supplerende, corrigerende Reaction er Fremskridt. Men en saadan Reaction er kraftig, kort og stagnerer ikke. Efter i nogen Tid at have bekvjempet den foregaaende Perodes Excesser, efter at have fremdraget, hvad den trængte tilbage, optager en følgende Periode den foregaaendes Gehalt, forsoner sig med den og fortsætter dens Bevægelse. Dette er hvad her ikke er skeet. Naar en Stok er bleven bøiet til een Side, gjør man den ret ved at bøie den til den anden Side – men man bliver ikke ved dermed. Hin Reaction mod det 18de Aarhundrede fortsætter sig sendrægtigt, trent, med Afbrydelser, men den synes ikke at ville tage nogen Ende, og Følgen er, at vor Litteratur er sunken sammen i en Døs, der snart be-

gynder at forundre os selv. Det er derfor jeg fik Lyst til at skildre Dem, hvorledes en Reaction ja den samme Reaction andensteds har faaet Ende.

Hvad jeg vil skildre Dem er en historisk Bevægelse, der ganske har et Dramas Charakter og Form. (...)

Jeg troer, at vi af dette store Drama kunne uddrage en Lære for os selv. Vi ere nemlig denne Gang som sædvanlig en 40 Aar tilbage for Europa. For længe siden har i hine store Hovedlandes Litteraturer Revolutionsstrømmen optaget sine Bifloder og sprængt de Diger, der opkastedes paa dens Vei, den er bleven ledet ind i Tusinder af Canaler. Vi arbeide endnu paa at standse den og opholde den i Reactionens Sump. Men vi have kun opnaaet at standse vor Litteratur.

Det vil neppe være vanskeligt at opnaae Enighed om, at den danske Litteratur ingensinde i dette Aarhundrede har befundet sig i en saadan Hendøen som i vore Dage. Den poetiske Production er saagodt som fuldstændigt standset, og intet Problem af almindelig human eller social Natur formaaer at vække nogen Interesse eller fremkalde anden Discussion end Dagspressens og Døgnlitteraturens. En stærk original Productivitet have vi ikke nogensinde besiddet, nu er en næsten fuldstændig Mangel paa Tilegnelse af fremmed Aandsliv traadt til, og den aandelige Døvhed har som Døvheden hos den Døvstumme medført Stumhed.

Det, at en Litteratur i vore Dage lever, viser sig i, at den sætter Problemer under Debat. Saaledes sætter f. Ex. George Sand Ægteskabet under Debat, Voltaire, Byron og Feuerbach Religionen, Proud'hon Eiendommen, den yngre Alexander Dumas Forholdet mellem de to Kjøen og Emile Augier Samfundsforholdene. At en Litteratur Intet sætter under Debat er det samme som, at den er ifærd med at tabe al Betydning. Det Folk, som frembringer den, kan da længe nok troe, at al Verdens Frelse vil komme fra det, det vil see sig skuffet i sin Forventning; det bliver ikke mere et saadant Folk, som styrer Udvikling og Fremskridt, end Fluen gjorde det, da den mente at drive Vognen frem, fordi den nu og da gav dens 4 Heste et ubetydeligt Stik. (...)

En Combination af forskellige Aarsager har bevirket, at vor Litteratur i ringere Grad end de større har arbeidet i Fremskridtets Tjeneste. Selv Omstændigheder, der have begunstiget Udviklingen af vor Poesi, have her været os i Veien. Jeg vil saaledes fremhæve et Træk af Barnlighed i Folkecharacteren. Vi skyldte denne Egenskab vor Poesis næsten enestaaende Naivetet. Naivetet er den i eminent Forstand poetiske Egenskab og man gjenfinder den hos næsten alle vore Digtere fra Oeh-

lenschläger over Ingemann og Andersen til Hostrup. Men Naivetet er ikke nogen revolutionær Tilbøielighed. Jeg vil dernæst fremhæve vor Litteraturs stærkt abstracte Idealisme. Den handler ikke om vort Liv, men om vore Drømme. Denne Idealisme har som Idealismen og Virkelighedsskyen i alle Litteraturer sin Aarsag i, at vor Poesi udviklede sig under en politisk ussel og nedbrudt Tilstand som en Art Trøst i den reale Gjenvordighed, som en Art aandelig Erobring, der skulde trøste for de materielle Tab. Men den har bevaret en sørgelig Mangel som Minde derom. (...)

Lad os see, i hvilken Skikkelse vor begyndende poetiske Litteratur første Gang giver sig Form. Denne Skikkelse er Aladdin og Aladdin vil sige Poesiens og Naivetetens Ret til at være og Ret til at seire. Det er en Poesi om Poesi, Poesien som hævder sin egen Ret, Poesien som seer sig selv i Speil og undrende skuer sin egen Skjønhed, Noget hvormed den ikke kan blive ved under Straf af at blive en slap og vellystig Narcissus. Og endnu et Træk: Aladdin er Geniet, og med den guddommeligt begavede Aands hele sublime Dristighed detroniserer Oehenschläger Faustfiguren, gjør Faust til en Nouredin og lader denne Faust ende som en Wagner. Jeg tilbageholder ethvert Udbrud af min næsten uindskrænkede Beundring for dette Digt og fortsætter kun min Tankegang. Aladdin er Geniet, men hvad Art Geni? Hvad er det for Genier, paa hvilke dette Billede passer? Paa Aander maaskee som Oehenschläger selv eller som hans Samtidige Lamartine, men visselig ikke paa Aander som Shakespeare, som Leonardo, som Michel Angelo, Beethoven, Goethe og Schiller, Hugo og Byron, allermindst paa Napoleon, der maaskee mest umiddelbart har givet Anledning til Aladdin. Thi Geniet er ikke den geniale Lediggjænger, men den geniale Arbejder, og de medfødte Gaver ere kun Værktøjet, ikke Værket.

106 GEORG BRANDES: INDLEDNING
TIL HOVEDSTRØMNINGER
I DET 19DE AARHUNDREDES
LITTERATUR

Et uddrag af den forelæsning, B holdt på Københavns Universitet den 3. november 1871 som indledning til en gennemgang af udviklingen i den europæiske litteratur i det 19. århundrede.

Fra „Emigrantlitteraturen“, 1872.